

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію **Сіранчук Наталії Миколаївни**
з теми: **«Формування лексичної компетентності в учнів початкових
класів на уроках української мови»**,

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська
мова)

Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками наукових досліджень. Системне реформування української освіти, модернізація змісту, активний пошук продуктивних дидактичних стратегій, форм, методів і засобів навчання на компетентнісних засадах стали визначальними ознаками сучасного етапу її розвитку. На це орієнтують державно-нормативні документи, зокрема новий базовий Закон України «Про освіту», в якому репрезентовано ключові для української школи компетентності. Нині відбувається пошук ефективних шляхів підвищення якості мовної освіти, а це, своєю чергою, зумовлює необхідність теоретичного обґрунтування, розроблення й упровадження методичної системи формування низки предметних і ключових компетентностей в учнів початкових класів. У цьому контексті, як правомірно зазначає дисертантка, актуалізується проблема формування лексичної компетентності в учнів початкових класів.

Одним із провідних положень наукового дослідження Н.М.Сіранчук є розроблення цілісної методичної системи, спрямованої на формування лексичної компетентності в учнів початкових класів. Важливість рецензованої дисертації підтверджується також зв'язком її з такими актуальними напрямками наукових досліджень:

- збагачення словникового запасу учнів на різних етапах мовленнєвого розвитку;
- психологічні засади розвитку мовлення;
- розроблення мовно-мовленнєвого компонента загальноосвітньої підготовки учнів;
- комунікативний аспект навчання української мови.

На наш погляд, Н.М.Сіранчук, здійснивши ретельний аналіз великої філософської, психолого-педагогічної, лінгвістичної та лінгводидактичної джерельної бази у площині теорії та практики освітніх компетенцій і компетентностей молодших школярів, коректно і переконливо довела своєчасність свого дослідження, зумовлену вагомих соціально-педагогічним значенням проблеми та відсутністю розробленої цілісної методичної системи, спрямованої на формування лексичної компетентності в учнів початкових класів.

Досліджувана Н.М.Сіранчук проблема є складником наукової теми кафедри теорії і методик початкового навчання Рівненського державного гуманітарного університету “Теоретико-методичні основи компетентнісно орієнтованого навчання у початковій школі” (державний реєстраційний номер 0116 U 007737). З огляду на зазначене вважаю, що тема дисертації – актуальна, суспільно й науково важлива.

Структура роботи. Роботу добре структуровано, п’ять розділів пов’язані внутрішньою логікою й послідовністю викладу матеріалу. Повний обсяг дисертації становить 403 сторінки (із них 364 сторінки основного тексту). Робота містить 15 таблиць, 7 рисунків, що відповідає чинним вимогам до докторських дисертацій. Список використаних джерел налічує 517 найменувань, із них – 15 іноземні. Покликання в основному тексті загалом здійснено з дотриманням нормативних вимог.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми дослідження. Окреслимо особливості роботи, які, на наш погляд, заслуговують схвалення.

У вступі повною мірою представлено науковий і творчий задум автора та етапи його реалізації. Заслуговує на схвальну оцінку глибина теоретичного аналізу філософських, психолого-педагогічних досліджень, які стали засадничими в питаннях визначення лінгводидактичного потенціалу та

самобутніх ознак процесу формування лексичної компетентності молодших школярів в умовах нової мовної ситуації.

Грунтовності, чіткості й логічного увиразнення рецензованих праці додає по-справжньому науковий підхід автора до формування поняттєвого апарату дослідження. У *першому розділі* дисертації -«Теоретичні основи формування лексичної компетентності в учнів початкових класів»- Наталія Миколаївна уточнює, коригує або визначає смисл багатьох наукових термінів, уникає некоректного їх уживання, взаємозаміни близьких за значенням дефініцій. Зважаючи на різнотлумачення багатьох педагогічних понять, дисертантка привертає увагу до значення кожного дотичного до проблеми дослідження терміна. Такими, зокрема, є «компетентність», «компетенція», «система компетентностей на різних рівнях змісту освіти», «компетентнісний підхід» та ін. (С.42-45).

Не викликає сумнівів обґрунтоване твердження дисертантки, щодо родового поняття лексична компетентність входять видові: лексична компетентність рідної мови, лексична компетентність української мови, лексична компетентність польської мови, лексична компетентність російської мови, лексична компетентність англійської мови та інше (с.48).

У дисертації належним чином розглянуто типологічні характеристики лексичної, комунікативної, мовної, мовленнєвої та ін. компетентностей, проаналізовано підходи до формування їх. Заслуговує схвальної оцінки глибина аналізу видів діяльності, що сприяють формуванню лексичної компетентності: мотиваційної, когнітивної, рефлексійно-поведінкової, практичної та ін..

Значний інтерес становить аналіз змісту проблеми мовленнєвих помилок молодших школярів, що представлено у *другому розділі дослідження* - «Науковий аналіз методики лексичного розвитку учнів початкових класів». Означена проблема термінологічної номінації окремих видів лексичних помилок, як стверджує дисертантка, досі залишається на периферії методичних досліджень. У дослідженні представлено класифікаційні типи

лексичних помилок та конкретні приклади, що ілюструють їх (табл. 2.1-2.3). Прикметно, що ці дані отримані дисертанткою в ході констатувального і формувального етапів педагогічного експерименту, в якому брали участь 725 учнів, що свідчить про прозорість її наукового пошуку.

У *третьому розділі* дисертації – «Методична система формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови» – авторка ґрунтовно підходить і до визначення рівнів методичної системи навчання. На увагу заслуговує виділення й обґрунтування дослідницею чотирьох рівнів методичної диференціації вправ: а) за тими завданнями, які вирішуються у процесі вивчення слова і тексту на певному етапі; б) за мірою складності завдань і дидактичного матеріалу, за його обсягом; в) за методами і прийомами їхньої презентації. Нам імпонує здійснений Н.М.Сіранчук глибокий аналіз лексичних вправ, що вміщені в діючому підручнику з української мови. Результатом такої роботи стало справедливе переконання дисертантки в тому, що існує об'єктивна потреба в розробленні спеціальних вправ для формування лексичної компетентності учнів початкових класів.

У *четвертому розділі* дослідження – «Форми і засоби формування лексичної компетентності в учнів початкових класів» – відзначимо висвітлення особливостей типології уроків із формування лексичної компетентності. У роботі доведено й належним чином проілюстровано специфіку компетентнісно орієнтованого уроку мовлення, яка, на думку дисертантки, полягає у взаємопов'язаній організації мотиваційної, когнітивної, практичної, рефлексійної і поведінкової лексичної діяльності (с.253). Така наукова позиція дослідниці видається цілком логічною з огляду на аналіз видів діяльності, що сприяють формуванню лексичної компетентності, який викладено у другому розділі дисертації.

Ґрунтовно дисертантка підходить і до розроблення технології формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови, яку репрезентовано в *п'ятому розділі* дослідження –

«Результати експериментальної перевірки методичної системи формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови». Поділяю думку автора, про те, що «...технологія формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови є об'єктивним процесом еволюції мовної освіти» (с. 384), оскільки джерелами та складниками означеної технології виступають соціальне перетворення і нове педагогічне мислення; суспільні, педагогічні, психологічні науки; передовий педагогічний досвід; історичний український і зарубіжний досвід; народна педагогіка.

На наш погляд, значуще місце у п'ятому розділі посідає дієва графічна модель професійного компоненту технології формування лексичної компетентності учнів початкових класів (рис.5.2), яка ілюструє наукову позицію дослідниці про те, що «ефективність навчання у загальноосвітньому навчальному закладі визначає і рівень кваліфікації вчителів, і їхні ціннісні спрямування» (с. 384). Не претендуючи на універсальність, за висловленням Н.М.Сіранчук, представлений професійний компонент технології, як мені видається, демонструє універсальність особистості дисертантки як науковця-проектувальника, викладача-практика й організатора освітнього процесу. Суголосною сучасним освітнім тенденціям вважаю позицію Наталії Миколаївни про розроблену технологію: формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови відбувається на основі вивчення номінативних і комунікативних одиниць мови в єдності їхньої форми, значення і функції, у результаті чого досягається ефективний мовленнєвий розвиток, лексичне збагачення молодших школярів.

Високої оцінки заслуговує теоретичне осмислення й методичне забезпечення формувального експерименту, а саме опис організації всіх етапів педагогічного експерименту, їхній перебіг, експертний аналіз результатів педагогічного експерименту.

На всіх етапах дослідження, описаних у п'яти розділах дисертації, зроблено узагальнення і висновки. Підставою для того, аби загальні висновки

роботи вважати достовірними, передусім є добре спланований та успішно проведений експеримент, описаний у п'ятому розділі.

Загальні висновки скорельовані зі змістом сформульованих у вступі завдань і матеріалами кожного з розділів, їх можна вважати вірогідними й ґрунтовними, що забезпечується вмiлим використанням прикладних наукових досліджень, сучасних засобів і методик проведення аналізу результатів дослідного навчання, достатньою кількістю статистичної інформації, яку дисертантка представила у вигляді таблиць.

3. Оцінювання новизни й достовірності досліджень. Найбільш суттєвими і важливими здобутками, що одержані Н.М.Сіранчук, особисто і характеризують новизну її дисертації, є такі результати:

- *обґрунтовано* теоретико-методичні засади й *розроблено* цілісну методичну систему формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови;

- *розкрито й уточнено* сутність базових понять дослідження «лексична компетентність учнів початкових класів», «формування лексичної компетентності учнів початкових класів», «цілісна методична система формування лексичної компетентності учнів початкових класів»;

- *запропоновано і впроваджено* в практику типологію і структуру компетентісно орієнтованих уроків мовлення задля формування в учнів початкових класів лексичної компетентності;

- *визначено* критерії, показники, рівні сформованості лексичної компетентності учнів початкових класів;

Подальшого розвитку набули теоретико-прикладні аспекти методики навчання елементів лексикології в лінгводидактиці початкової школи.

Результати експериментальної роботи, а саме: наукова новизна, теоретичні і практичні висновки, методичні рекомендації – достовірні, що підтверджується у процесі наукового дослідження засобами різноманітних загальнометодологічних, загальнонаукових і специфічних методів, статистичними даними експерименту, узгодженістю з відповідними

положеннями законодавчих і нормативних документів. Основні положення дисертації апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і достатньо висвітлені в наукових публікаціях автора.

Автореферат повністю відповідає змістові дисертаційної роботи.

4. Практичне значення отриманих результатів.

Результати дослідження Н.М. Сіранчук є важливим і відчутним внеском у розвиток теорії і методики навчання української мови, що полягає в розробленні, науковому обґрунтуванні й експериментальній перевірці цілісної методичної системи формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови. Практично значущим видається і створений дисертанткою комплекс дидактичних засобів: схеми методичного «формуляра» тексту, рівнева система вправ для формування лексичної компетентності учнів початкових класів; робочі зошити тощо. Багаторічний доробок Н.М. Сіранчук, викладений у розділах дисертації, а також у додатках, пропозиції й рекомендації, вміщені у статтях і посібниках, можуть слугувати підґрунтям для реалізації на практиці важливих освітніх завдань.

5. Дискусійні положення й зауваження.

Високо оцінюючи рецензовану дисертацію, привертаю увагу до окремих аспектів її, що потребують уточнення, пояснення чи корекції, а саме:

1. У розробленій дисертанткою структурі цілісної методичної системи формування лексичної компетентності молодших школярів (табл. 3.2) представлено форми навчально-виховної діяльності: урок, екскурсія, позаурочна робота тощо. Вважаємо доцільним введення до означених форм навчання й виховання самотійну навчальну діяльність, оскільки вона є поліфункціональним явищем і, безсумнівно, додає продуктивності в процесі формування лексичної компетентності молодших школярів.
2. Досліджуючи принципи формування лексичної компетентності учнів, авторка виділяє з-поміж інших такі: принцип уваги до природи мовленнєвого матеріалу, розуміння мовних знань, розвитку мовного чуття та ін.. Видається, що дослідження Н.М. Сіранчук виграло б, за

умови, що серед названих принципів було б проаналізовано функціональний, що спрямовує на урахування стилістичного розмежування. Його аналіз актуалізується у зв'язку з тим, що розробляючи текстотеку, дослідниця звертається до категорій «стиль тексту» та «тип тексту».

3. У третьому розділі дослідження дисертанткою представлено ієрархію вправ, спрямованих на формування лексичної компетентності учнів початкових класів. Коментуючи роль конкретних видів вправ, Н.М.Сіранчук приділяє увагу зокрема лексико-семантичним. Погоджуючись із думкою дослідниці про їх значення, вважаємо, що такий вид вправ як лексико-орфографічні теж заслуговує аналізу в контексті формування лексичної компетентності учнів.
4. На рис.1.1 дослідниця наводить схематичну презентацію структурних компонентів формування лексичної компетентності молодших школярів. Такий підхід дозволяє детальніше уявити структуру означеної компетентності, проте характеристика представлених видів діяльності (безпосередньо-спонукальної, перспективно-спонукальної та ін.) вже повністю представлена у тексті роботи (49-51). Видається, що таке дублювання текстової частини означених видів діяльності дещо обтяжує сприйняття рисунку та робить його громіздким.
5. На жаль, під час аналізу новітніх технологій (п.п.5.4.), поза увагою Н.М. Сіранчук лишилася праця І.М. Дичківської «Інноваційні педагогічні технології» (2012).

Зазначені зауваження до дисертаційної роботи здебільшого дискусійного чи рекомендаційного плану, жодним чином не применшують значення її і не знижують загальної високої оцінки, проте можуть слугувати імпульсом для дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом на наукову перспективу автора.

Зміст роботи, логіка викладення тексту, наукові і прикладні результати свідчать про глибокі теоретичні знання дисертантки, володіння методами

наукових досліджень, уміння розв'язувати складні наукові й прикладні проблеми.

Викладене вище дає всі підстави вважати, що дисертація «Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови» є оригінальним, цілісним та науково виваженим дослідженням, яке відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, а її автор – Сіранчук Наталія Миколаївна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 - теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри
філології факультету дошкільної
та початкової освіти
Херсонського державного
університету

I.A. Нагрибельна

Підпис I.A. Нагрибельна
підтверджую начальник ВК [Signature]

В. Воробідов
15.03.2015

